

Логістика підприємств харчової промисловості: основні концепції та системи в умовах ринку

Т.О. Зінчук, доктор економічних наук

О.П. Глібко, аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено основні етапи формування логістичних концепцій та систем підприємств харчової промисловості. Обґрунтовано ключові проблеми впровадження логістичних систем на підприємствах. Доведено роль та значення концепцій логістики в забезпеченні ефективності функціонування підприємств.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки виникає потреба досягнення у виробничій діяльності харчових підприємств стабільності на ринку та закріплення власних позицій серед підприємств-конкурентів. З метою забезпечення основних завдань підприємств харчової промисловості – безперебійне виробництво та поставка якісних і безпечних продовольчих товарів – виникає необхідність у більш повному використанні переваг логістики та впровадженні логістичних систем. За їх рахунок забезпечуються можливості зниження витрат на транспортування, складування, скорочення часу на доставку харчової продукції від виробника до споживача. Однак проблема полягає в тому, що, незважаючи на достатньо вагому теоретичну базу дослідження засад формування логістики як науки та особливостей її як економічної категорії, практично логістичні системи на підприємствах харчової промисловості знаходяться на початковому етапі і впроваджуються лише окремі елементи логістики. Світовий досвід доводить, що майже кожне підприємство, діяльність якого не обмежується лише задоволенням потреб внутрішнього ринку, будує систему логістики, виходячи з існуючих концепцій формування логістичних систем. Вітчизняним підприємствам складно зорієнтуватися в існуючій різноманітності концепцій логістики та обрати найоптимальніший варіант.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальним засадам формування та функціонування логістичних систем присвячені наукові праці вітчизняних та іноземних вчених: Б. Анікіна, Д. Бауерсокса, А. Гаджинського, Р. Ларіної, А. Роднікова, В. Стаханова та ін. Основоположник української логістичної науки Є. Крикавський вважає, що сучасна логістична концепція ґрунтується на взаємозалежних тісних зв'язках у сфері функціональних, структурних та інституціональних аспектах процесу фізичного обігу товарів [5, с. 159]. Як свідчить аналіз останніх досліджень учених-економістів, використання логістичних концепцій та систем дає

зможу оптимізувати ресурси компанії (матеріальні, фінансові, трудові), пов'язані з управлінням матеріальними та супроводжуваними потоками, крім того, користуючись концепцією й методологією логістики, доцільно здійснювати управління персоналом підприємства [7, 9].

Проте в роботах учених недостатньо уваги приділяється специфічним особливостям функціонування логістичних систем та впровадженню логістичних концепцій в окремих галузях, зокрема у харчовій, що спонукає до поглиблення досліджень у даній галузі.

Метою статті є аналіз основних концепцій проектування та розвитку логістичних систем у харчовій промисловості, обґрунтування доцільності їх застосування й виділення основних проблем впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У логістиці поняття “концепція” розглядається з двох точок зору: по-перше, концепція розглядається як парадигма, ідея, що керує; по-друге, як логістична технологія, тобто стандартна послідовність виконання логістичного процесу, що втілює певну логістичну парадигму [8, с. 152]. Концепція логістики вимагає координації всіх систем руху та зберігання матеріалів і товарів. У результаті створюється логістична система підприємства – єдино можлива форма існування логістики як інтегрованої функції управління матеріальним потоком. Сутність концепції полягає у розробці і впровадженні логістичної системи підприємства [7, с. 58].

У науковій економічній літературі вченими розрізняються інформаційна, маркетингова та інтегрована логістичні концепції [8, с. 152], кожна з яких має свої закономірності виникнення, особливості розвитку і переваги та недоліки.

Так, інформаційна логістична концепція, наукові засади якої почали формуватися ще наприкінці 60-х років ХХ ст., з появою інформаційно-комп'ютерних технологій традиційно сфокусована на виконанні функцій планування, закупівлі сировини та напівфабрикатів, виробництві та розподілу. Інформаційна концепція не виконує ролі оптимізації всього управління потоками на підприємствах харчової галузі, а реалізується через систему зв'язку, обліку, контролю та прийняття рішень.

Маркетингова концепція логістики, яка як наукова застосовується з початку 80-х років минулого століття, забезпечує переваги ведення економічної діяльності за рахунок оптимізації рішень у розподілі продукції.

Концепція інтегрованої логістики, що з'явилася в останні десятиліття, почала застосовуватися для наскрізного управління основними і супутніми потоками в інтегрованій структурі бізнесу: “проектування–закупівля–виробництво–розподіл–продаж–сервіс”. Дана концепція вимагає інтеграції різноманітних функціональних галузей та їх учасників у межах єдиної логістичної системи з метою її оптимізації.

Узагальнюючи особливості інтегрованої логістичної концепції, можемо зробити проміжний висновок щодо найпоширенішої концепції, якою є ЛТ (*Just-in-time* - англ.), або “точно в термін”. Дана технологія потенційно виключає запаси сировини, напівфабрикатів у виробничому процесі.

Використання ІТ забезпечує підприємство харчової галузі основними матеріальними ресурсами в необхідній кількості, в необхідний час, у вказане місце з мінімальними витратами за потрібної якості обслуговування певних споживачів, про що також засвідчують і наукові висновки М. Окландера [7, с. 58]. Для харчових підприємств, де запроваджена концепція “точно в термін”, характерні такі риси: наявність широкого асортименту продукції; часті поставки товару в невеликих кількостях; використання транспортних засобів для малих партій; стабільний час доставки; використання маркування продукції; довгострокові угоди про співпрацю з постачальниками. У рамках даної концепції на підприємствах повинні бути налагоджені тісні зв’язки з постачальниками сировини (молока, м’яса, зерна, борошна, олії тощо). Це можуть бути невеликі господарства, які оповіщатимуться про необхідність постачання невеликих партій на конкретну дату в міру виникнення потреби на виробництві.

Рис. 1. Схема функціонування системи MRP

Для організації потоків у рамках виробничої логістики застосовують концепції MRP I, MRP II. Система MRP I (*Materials Requirements Planning* – (англ.) – планування потреби у матеріалах) передбачає використання

комп'ютеризованого методу для визначення потреби у матеріалах на різних стадіях виробничого процесу [7, с. 65]. Ця технологія має широкий набір машинних програм, який забезпечує узгодження логістичних функцій (рис. 1). Використання системи MRP I на харчових підприємствах забезпечить зменшення запасів, скорочення інцидентів невиконання угод щодо поставок готової продукції.

Система MRP II (*Manufacturing Resources Planning* (англ.) – планування виробничих ресурсів) за спектром функцій розглядається як друге покоління системи MRP. Дана технологія поєднує в собі функції попередньої інтегральної концепції та забезпечує інтеграцію всіх основних процесів, які виконує харчове підприємство. Завданням концепції MRP II є оптимальне формування потоків матеріалів, сировини, напівфабрикатів та готової продукції. Концепцією логістики, яка також використовується харчовими підприємствами, є концепція LP (*Lean Production* (англ.) – струнке виробництво). Її по суті можна вважати розвитком підходу “точно в термін”. Сутність цієї концепції полягає у поєднанні високої якості, невеликих розмірів виробничих партій, низького рівня запасів, висококваліфікованого персоналу та гнучкого обладнання [3, с. 38].

На відміну від попередньої інтегральної концепції, система планування ресурсів підприємства типу ERP (*Enterprise Resource Planning* (англ.) є більш сучасною. Вона являє собою інтегровану сукупність методів, процесів, технологій та засобів [3, с. 38]. Системи ERP інтегрують різні сфери діяльності харчового підприємства і можуть блискавично реагувати на зміни попиту. У харчовій галузі системи ERP охоплюють своїм діапазоном чотири сфери логістичної діяльності (рис. 2).

В умовах глобалізаційних змін, підприємства харчової промисловості повинні володіти повною інформацією про клієнтів з метою задоволення їх потреб. Це забезпечує система CRM (*Customer Relationship Management* (англ.) – технологія, яка підтримує стратегію управління підприємством, має на меті збільшення прибутків і зниження витрат через удосконалення процесів, сконцентрованих на клієнті [6, с 147].

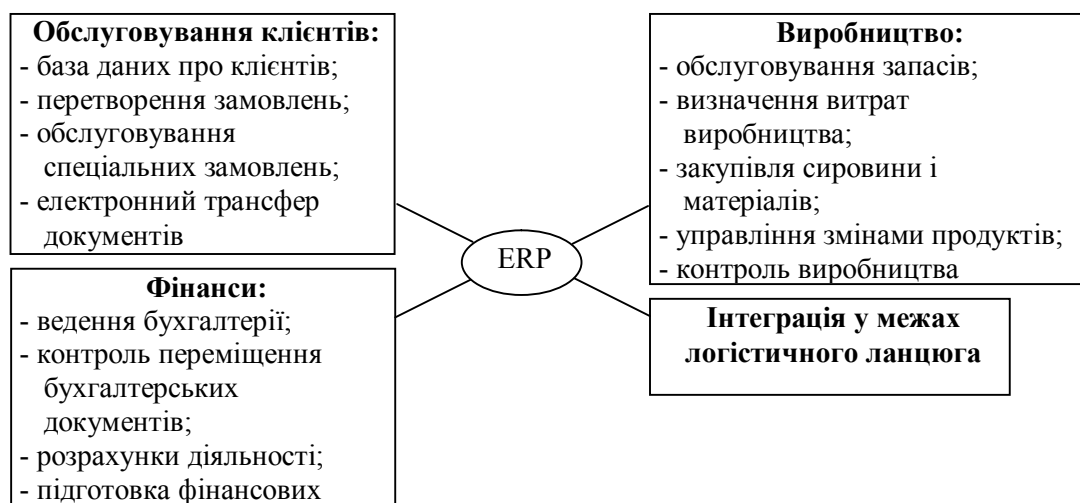

Рис. 2. Сфери логістичної діяльності ERP

Вміле впровадження CRM може бути для підприємства джерелом багатьох вигод (рис. 3). Варто згадати про так зване управління ланцюгом поставок SCM (*Supply Chain Management* (англ.)). Дана концепція є одним з базових елементів нового підходу до управління проектами, спрямованого на скорочення термінів виробництва харчової продукції. Йдеться насамперед про організацію чіткої інформаційної взаємодії з постачальниками для прямого відпрацювання всіх замовлень без затримок, проміжних запасів та інших витрат [2, с. 134]. Найбільш сучасною концепцією є CSRP (система планування ресурсів, орієнтована на споживача). Вона передбачає, щоб при плануванні та управлінні компанією, яка спеціалізується на виробництві харчової продукції, враховувалися не тільки витрати на виробництво, а й витрати на просування та обслуговування товару [4, с. 24].

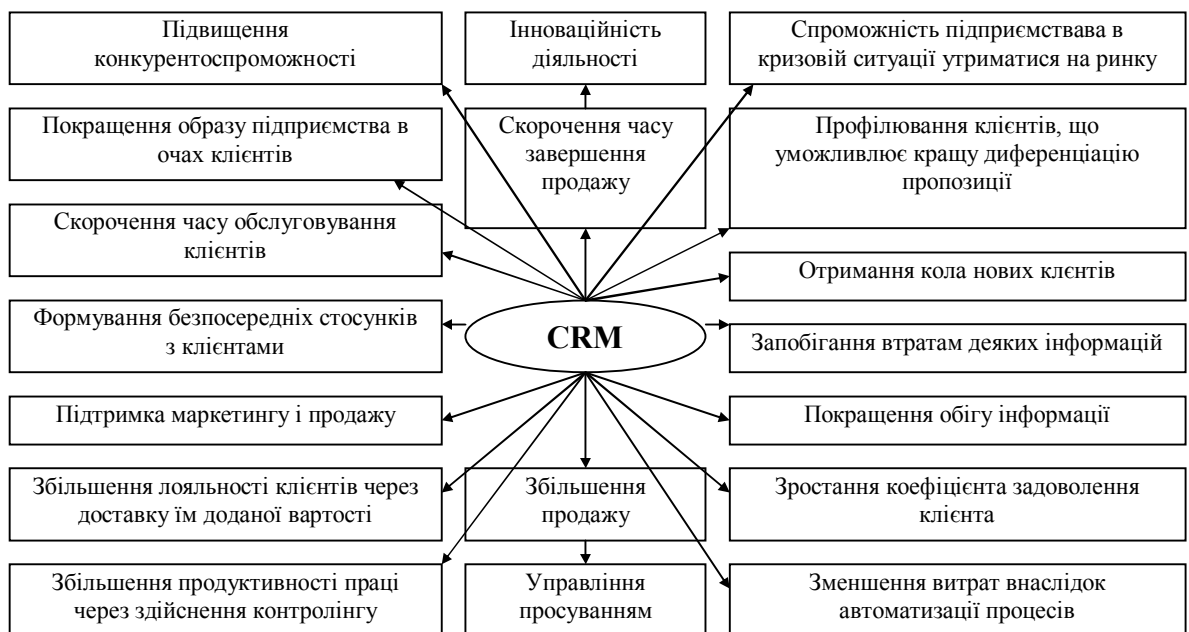

Рис. 3. Вигоди для підприємства внаслідок впровадження CRM

Відповідно до дії чинників, що безпосередньо впливають на конкурентоспроможність логістичного ланцюга, логістичні концепції можна класифікувати – таблиця:

Класифікація логістичних концепцій за факторами конкурентоспроможності

Складові логістичного ланцюга	Постачальник	Закупівля		Виробництво			Розподіл			Споживач
		Час	Витрати	Якість	Час	Витрати	Якість	Час	Витрати	
Чинники конкурентоспроможності	-	Час	Витрати	Якість	Час	Витрати	Якість	Час	Витрати	-
Логістичні концепції	SCM	JIT, MRP	ERP, CSRP	SCM	MRP I	ERP, LP	SCM	JIT	ERP, CSRP	SCM

Варто відмітити, що логістичні системи на більшості вітчизняних підприємств відсутні, а в окремих випадках існують лише системи управління складськими запасами, створені ще за радянських часів. Основою цих систем є класична концепція логістики. Окремим великим виробничим підприємствам притаманне використання неологістичної концепції, тобто впровадження західних програмних пакетів інтегрованих систем управління підприємством. Однак використання західних концепцій функціонування логістичних систем на вітчизняних підприємствах харчової галузі не призводить до бажаних ефектів, оскільки вони не адаптовані до технічних, економічних умов, а керівник підприємства не усвідомлює закладених у них принципів, суті процесів та навичок використання інструментарію з впровадження логістичних систем.

Впровадження сучасних логістичних технологій дозволяє на 30–50 % скоротити всі види запасів матеріальних ресурсів, на 25–45 % – тривалість руху продукції від первинного джерела сировини до кінцевого споживача [1, с. 253], знизити витрати на виробництво і дистрибуцію товарів, прискорити оборотність оборотного капіталу підприємства, підвищити рівень задоволеності споживачів якістю товарів і сервісу.

Таким чином, логістику варто розглядати як науково-практичну концепцію управління рухом матеріальних та інформаційних потоків від джерела їх виникнення до кінцевого споживання з оптимальним співвідношенням логістичних витрат та задоволення споживачів.

Економічні результати впровадження логістичної концепції визначаються не лише через окремі функції, які вона виконує, а через інтеграцію цих функцій у єдиний механізм скорочення логістичних витрат при забезпеченні високого рівня задоволення ринкового попиту.

Бібліографія

1. *Вольвач І.Ю.* Досвід впровадження логістичної концепції виробництва “Just-in-time” / І.Ю. Вольвач // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Економічні науки. – 2009. – № 4, т. 2. – С. 250–253.
2. *Зборовська О.М.* Особливості проектування і розвитку логістичних систем у промисловості / О.М. Зборовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – Т. 2, № 1(3). – С. 132–136.
3. *Калинина І.* Логистика: основные концепции и системы / Ирина Калинина // Весь транспорт. – 2004. – № 1–2. – С. 36–39.
4. *Климова І.І.* Розвиток логістичного управління на промислових підприємствах / І.І. Климова // Технологии транспортирования и хранения грузов. – 2006. – № 10. – С. 21–25.
5. *Крикавський Є.В.* Логістика в стратегії економічного розвитку / Є.В. Крикавський // Тези доповідей III Міжнародної науково-практ. конф. “Інноваційна модель та стратегія економічного розвитку”. – К. : Інститут економічного прогнозування НАН України, 2002. – С. 158–159.

6. *Мавріна А.О.* Маркетинг і логістика у здобутті конкурентної переваги на глобальному ринку / А.О. Мавріна, Н.М. Кутнів // Вісник нац. ун-ту “Львів. політехніка”, Логістика. – 2008. – № 623. – С. 143–149.

7. *Окландер М.А.* Логістична система підприємства: монографія / М.А. Окландер. – Одеса : Астропринт, 2004. – 312 с.

8. *Пивоваров М.Г.* Модель взаємодії логістичних концепцій досягнення конкурентоспроможності підприємства / М.Г. Пивоваров, О.М. Шаповалов // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 4. – С. 157–162.

9. *Сергеев В.И.* Логистика в современном бизнесе / В.И. Сергеев // Электронная библиотека “Экономика и управление на предприятиях”. – Режим доступа: <http://www.eur.ru/Documents/2002-05-15/1C7A.asp>